

BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QUVCHILARINING BILIMLARINI MUSTAHKAMLASH MAQSADIDA EKSKURSIYALARNI TASHKIL ETISH

Sheranova Guzal Ravshanovna

Guliston davlat Universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti tyutori

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarining bilimlarini mustahkamlashda ekskursiyalarning pedagogik ahamiyati, turlari va ularni samarali tashkil etishning didaktik tamoyillari tahlil qilinadi. Maqolada ekskursiya tushunchasi, uning nazariya va amaliyot bilan bog‘liqligi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun roli hamda ularning kuzatuvchanlik, mustaqil fikrlash va qiziqishini rivojlantirishdagi o‘rni yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta’lim, ekskursiya, pedagogik faoliyat, bilimlarni mustahkamlash, o‘quv jarayoni, kuzatuvchanlik, faollik, didaktik tamoyillar, amaliy ko‘nikmalar, o‘quvchilar qiziqishi.*

Kirish

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarni egallashi yetarli emas, balki ularni amaliy faoliyat orqali mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta’limni hayot bilan bog‘lash samaradorlikni oshiradi. Shu nuqtayi nazardan, ekskursiyalar o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash, dunyoqarashini kengaytirish hamda o‘rganilayotgan mavzularni real hayot misolida anglashiga xizmat qiluvchi samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Ekskursiyalar ta’lim jarayonini jonlantirib, o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, mustaqil fikrlash, qiziqish va faollikni rivojlantiradi. Ular orqali o‘quvchilar o‘zlashtirgan bilimlarini amaliyotda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladilar [1].

Ekskursiya tushunchasi va uning pedagogik mohiyati. Ekskursiya — bu ta’lim jarayonining muhim tashkiliy shakllaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarning o‘rganilayotgan obyekt va hodisalar bilan bevosita muloqotda bo‘lishi, ularni real muhitda kuzatishi va tahlil qilishi orqali bilimlarini chuqurlashtirishga xizmat qiladigan maqsadli pedagogik faoliyatdir. Ekskursiyalar darsda olingan nazariy bilimlarni hayotiy misollar bilan boyitib, ularning amaliy ahamiyatini ochib beradi hamda o‘quvchilarda barqaror bilim va ko‘nikmalar shakllanishiga yordam beradi.

Pedagogik jihatdan ekskursiya ta’limning asosiy tamoyillaridan biri bo‘lgan ko‘rgazmalilik va faollik tamoyillarini to‘liq ta’minlaydi. O‘quvchilar ekskursiya jarayonida bilimni tayyor holda emas, balki mustaqil kuzatish, solishtirish va xulosa chiqarish orqali egallaydilar. Bu esa ularning bilish faoliyatini faollashtirib, tanqidiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.

Pedagogik nuqtayi nazardan ekskursiya nazariya va amaliyotni uzviy bog‘lab, o‘rganilgan bilimlarning hayotiylikini oshiradi, ta’lim jarayonida ko‘rgazmali vosita sifatida

xizmat qilib, mavzularni oson va tushunarli o‘zlashtirishga yordam beradi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, kuzatuvchanligi va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, jamoada ishlash, muloqotga kirishish va ijtimoiy tajribani egallashga sharoit yaratadi [2].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun ekskursiyalar alohida ahamiyatga ega, chunki bu yosh davrida bolalarda atrof-muhitni idrok etish asosan hissiy va obrazli tafakkur orqali amalga oshadi. Ekskursiyalar davomida o‘quvchilar tabiat, jamiyat va mehnat jarayonlarini bevosita kuzatib, ularni yaxlit holda qabul qilishni o‘rganadilar. Natijada o‘quvchilarda borliq haqidagi dastlabki ilmiy tasavvurlar shakllanib, bilimlarni ongli va puxta o‘zlashtirishga erishiladi. Shuningdek, ekskursiyalar o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni oshirib, ularni faol ta‘lim subyektiga aylantiradi. Bu esa boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Boshlang‘ich ta‘limda ekskursiyalar o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladigan samarali ta‘lim shakli sifatida muhim o‘rin tutadi. Ushbu davrda bolalar o‘rganish jarayonida ko‘proq vizual va eshitish tajribalariga, shuningdek, bevosita faoliyat orqali o‘zlashtirishga tayyor bo‘ladilar. Shuning uchun ekskursiyalar darslikdagi nazariy bilimlarni jonli hayotiy kontekstga bog‘lash va o‘quvchilarning qiziqishini oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

Ekskursiyalar orqali o‘quvchilar o‘rgangan mavzularni yanada chuqurroq idrok etadilar, faktlar va hodisalarni bevosita kuzatish orqali bilimlarni mustahkamlashadi. Bu esa boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilimlarni uzoq muddat yodda saqlash va ularni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Ekskursiyalarning pedagogik ahamiyati quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

Bilimlarni mustahkamlash va kengaytirish. Ekskursiya jarayonida o‘quvchilar darslarda o‘rgangan nazariy bilimlarni real ob‘ekt va hodisalar bilan bog‘lab, ularni amaliyotda sinab ko‘radilar.

Fanlarga bo‘lgan qiziqishni oshirish. Turli turlardagi ekskursiyalar – tabiat qo‘ynidagi sayr, muzey, zavod yoki madaniy obidalarga tashrif – o‘quvchilarda fan va bilishga bo‘lgan tabiiy qiziqishni uyg‘otadi.

Tabiat, jamiyat va mehnat jarayonlari haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantirish. Masalan, tabiatshunoslik darslarida uyushtirilgan ekskursiyalar o‘quvchilarda ekologik madaniyatni rivojlantiradi, atrof-muhitga e‘tibor va mas‘uliyatni oshiradi. Shu bilan birga, sanoat korxonalari yoki hunarmandchilik ob‘ektlariga tashriflar bolalarda mehnat jarayoni, kasblar va inson faoliyati haqida dastlabki tasavvurlarni shakllantiradi.

Tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish. Ekskursiyalar o‘quvchilarda ijtimoiy ko‘nikmalar, jamoaviy ishlash, intizom va hurmat tuyg‘ularini rivojlantiradi. Bolalar guruhda faoliyat olib borish jarayonida muloqot qilish, yordam berish va o‘zaro hurmat tamoyillarini o‘rganadilar.

Shuningdek, ekskursiyalar o‘quvchilarning mustaqil fikrlash va kuzatuvchanlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, tabiat qo‘ynidagi ekskursiya davomida o‘quvchilar o‘simlik va hayvonot olami bilan tanishib, o‘z kuzatuvlarini yozib boradilar, hodisalarni solishtiradilar va natijalarni umumlashtiradilar. Bu jarayon darsda olingan bilimlarni mustahkamlashga va ularni amaliyotga tatbiq etishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, boshlang‘ich ta‘limda ekskursiyalar o‘quvchilarning bilim darajasini oshirish, ularning qiziqishini uyg‘otish, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Ularning rejalashtirilishi va samarali o‘tkazilishi ta‘lim jarayonining sifatini sezilarli darajada oshiradi [3].

Ekskursiyalarning turlari va ularning ta‘lim jarayonidagi roli alohida ahamiyatga ega. Boshlang‘ich ta‘limda ekskursiyalar o‘quvchilarning bilimlarini mustahkamlash, qiziqishini oshirish va ularning shaxsiy rivojlanishiga hissa qo‘shish maqsadida turli shakllarda tashkil etiladi. Ekskursiyalarni maqsad va mazmuniga ko‘ra tasniflash pedagogik amaliyotda keng qo‘llaniladi. Ushbu tasnif o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olib, ularni o‘quv dasturi bilan bog‘lash imkonini beradi.

O‘quv ekskursiyalari. O‘quv ekskursiyalari bevosita o‘quv dasturi bilan bog‘liq bo‘lib, dars jarayonining tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular yangi mavzuni o‘rganish yoki o‘rganilgan bilimlarni mustahkamlash maqsadida tashkil etiladi [4].

O‘quv ekskursiyalari o‘quvchilarga mavzuni hayotiy misollar orqali tushuntirish, darslikdagi nazariy bilimlarni jonli materiallar bilan bog‘lash, kuzatuv, solishtirish va tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish, o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantirish vazifalarni bajaradi.

Tabiatga uyushtirilgan ekskursiyalar. Tabiatga uyushtirilgan ekskursiyalar o‘quvchilarda tabiat hodisalarini, o‘simlik va hayvonot olamining xususiyatlarini bevosita kuzatishga imkon beradi. Bu turdagi ekskursiyalar tabiatshunoslik darslari bilan bog‘liq bo‘lib, ekologik ong va tabiatga muhabbatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Tabiatga uyushtirilgan ekskursiyalarning pedagogik vazifalari fasllar o‘zgarishi, ob-havo va tabiiy hodisalarni kuzatish orqali fan bilimlarini mustahkamlash, o‘quvchilarda ekologik madaniyat va atrof-muhitga e‘tibor tuyg‘usini rivojlantirish, kuzatish tavsiflash ko‘nikmalarini shakllantirish, shaxsiy tajriba asosida bilimlarni mustahkamlashdan iborat:

Ishlab chiqarish va kasb-hunarga oid ekskursiyalar. Bu turdagi ekskursiyalar o‘quvchilarda mehnatga hurmat, kasblar haqidagi dastlabki tasavvurlar va jamiyatdagi mehnat faoliyati bilan tanishish imkonini beradi. Ishlab chiqarish va kasb-hunarga oid ekskursiyalar ijtimoiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lib, bolalarni amaliy ishlar bilan tanishtiradi va kasblar olamiga qiziqishini uyg‘otadi.

Shunday qilib, ekskursiyalar o‘quv jarayonining samaradorligini oshiruvchi, bilish faoliyatini jonlantiruvchi va bolalarning shaxsiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita hisoblanadi [4]. Ekskursiyalarni samarali tashkil etish uchun quyidagi didaktik tamoyillarga amal qilish lozim:

Maqsadga yo‘naltirilganlik — ekskursiya aniq ta‘limiy va tarbiyaviy maqsadga ega bo‘lishi kerak.

Tizimlilik va izchillik — ekskursiya darslar mazmuni bilan uzviy bog‘lanishi lozim.

Faollik va mustaqillik — o‘quvchilar faol ishtirok etishi zarur.

Yosh xususiyatlarini hisobga olish — topshiriqlar va kuzatuvlar bolalar imkoniyatiga mos bo‘lishi kerak [5].

Ekskursiyalar jarayonida bilimlarni mustahkamlash uchun kuzatish va taqqoslash, savol-javob, amaliy topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash, ekskursiyadan so‘ng muhokama va xulosa chiqarish kabi turli pedagogik metodlardan foydalanish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘lim o‘quvchilarining bilimlarini mustahkamlashda ekskursiyalar muhim pedagogik ahamiyatga ega. Ular o‘quv jarayonini jonlantirib, bilimlarni chuqur va ongli o‘zlashtirishga yordam beradi. Ekskursiyalarni puxta rejalashtirish va to‘g‘ri tashkil etish ta‘lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. Abdullayeva M. Pedagogika nazariyasi. – T.: Fan, 2019.
3. Hasanboyeva O. Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi. – T.: O‘qituvchi, 2020.
4. Qodirov A. Ta‘lim jarayonida ekskursiyalardan foydalanish. – T.: Iqtisodiyot, 2018.
5. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2021.
6. Karimova S. Faol ta‘lim metodlari. – T.: Innovatsiya, 2020.
7. Yo‘ldoshev J. Boshlang‘ich sinflarda darsni tashkil etish. – T.: Sharq, 2019.
8. Sattorov B. Tarbiya nazariyasi va amaliyoti. – T.: Ma‘naviyat, 2018.
9. Axborot texnologiyalari va ta‘lim. – T.: Universitet, 2022.
10. Boshlang‘ich ta‘limda baholash mezonlari bo‘yicha metodik qo‘llanma. – T., 2021.